

سنجش نگرش جامعه میزبان به تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی توسعه گردشگری. مطالعه موردی: روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل

مهدی حسام

عضو هیات‌علمی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۳/۱؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۷/۲۹

چکیده

یکی از راهبردهایی که امروزه در بسیاری از کشورهای جهان برای رشد و توسعه‌ی مناطق روستایی به آن توجه می‌شود، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی است. در این میان هر چند گردشگری می‌تواند نتایج و اثرات مثبت داشته باشد، نباید از نتایج منفی آن غافل شد. مفهوم پایداری در صنعت گردشگری طی چند دهه گذشته به عنوان یکی از کلیدی‌ترین و در عین حال مباحثه‌انگیزترین مفهومی از مفاهیم توسعه گردشگری و به عنوان چارچوبی برای فهم روندهای توسعه اقتصادی - اجتماعی و مدیریت منابع طبیعی و گردشگری در سراسر جهان مطرح شده است. از این رو این مطالعه با هدف سنجش نگرش جامعه میزبان به تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری انجام شد. منطقه‌ی مورد مطالعه، روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل در استان مازندران است. روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی است. جامعه‌ی مورد مطالعه، روستاییان منطقه است که نمونه‌ای به تعداد هشتاد نفر به صورت تصادفی انتخاب شده است. تحلیل نتایج با استفاده از آزمون تحلیل عاملی انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که درآمد و اشتغال، محیط‌زیست و ارتباطات، اجتماعی و فرهنگی، مسکن و زیرساختی به ترتیب مهمترین عوامل بوده است که مقدار ویژه هر یک از آنها به ترتیب ۰/۱۷، ۰/۱۳، ۰/۰۹، ۰/۰۵ و ۰/۰۴ بدست آمده است که بدین ترتیب عامل درآمد و اشتغال از نظر روستاییان، بیشترین تأثیر را بر پایداری گردشگری دارد. با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزی گردشگری در منطقه با تأکید بر منابع اجتماعی و محلی انجام شود.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، توسعه گردشگری، جامعه میزبان، بخش لاریجان.

مقدمه و طرح مسأله

در نواحی روستایی بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی طی دهه‌های اخیر دچار افول شدید شده و سطح درآمد و اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی سنتی به ویژه درآمد سرانه‌ی روستاییان، تا کمتر از میزان متوسط درآمد سرانه کشور کاهش یافته است. از سوی دیگر افزایش نرخ بیکاری و در نتیجه خروج نسل جوان و افرادی با تحصیلات بالاتر از اجتماعات روستایی، بافت و ساختار نواحی روستایی را به خطر انداخته است. بنابراین گردشگری نه تنها به عنوان یک ابزار بالقوه برای تغییر این وضعیت، بلکه یکی از عناصر

جدایی‌ناپذیر راهبردهای توسعه‌ی روستایی شده است (Sharpley, 2002: 234).

از گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل توسعه در جوامع یاد می‌شود. تحقق حضور بیست میلیون گردشگر و اشتغال‌زایی حدود ۶/۵ میلیون نفری این بخش مطابق چشم انداز بیست ساله و افق ایران ۱۴۰۴، منوط به استفاده از تمامی جنبه‌ها و جاذبه‌های گردشگری کشور از جمله در نواحی روستایی است. گردشگری روستایی به عنوان شکل خاصی از گردشگری در صورتی که با مدنظر قرار دادن ویژگی‌ها، نیازها و مسایل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع محلی در کنار مدنظر قرار دادن خواسته‌های گردشگران، به درستی برنامه‌ریزی و سامان‌دهی شود، قادر است بخش عمده‌ای از مشکلات

*نویسنده مسئول:

روانی میان افراد، از بین بردن تعصب‌های قومی و ملی، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی و... داشته باشد، همچنین می‌تواند نتایج منفی و جبران‌ناپذیری نیز بر جای گذارد. گردشگری علاوه بر آثار اقتصادی، آثار اجتماعی و فرهنگی نیز در پی دارد. تأثیرات اجتماعی، تغییراتی است که در زندگی مردم جامعه میزبان رخ می‌دهد. این تغییرات به سبب تماس مردم محلی با گردشگران به وجود می‌آید (Liu, 2003: 465). ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیراتی چشمگیر در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد، ایجاد مراکز مراقبت‌های بهداشتی، افزایش نقش زنان در جوامع سنتی و افزایش روابط اجتماعی در جوامع دورافتاده می‌شود (مهجوی و دیگران، ۱۳۸۷: ۴۵).

از طرفی طی سال‌های اخیر مباحث مربوط به پایداری گردشگری به‌ویژه در مناطق روستایی بسیار پررنگ شده است. بسط و گسترش این مفاهیم و دیدگاه‌ها در ادبیات توسعه‌ی گردشگری به دنبال افزایش سریع تعداد گردشگران و گسترش فرآیند صنعت گردشگری انبوه و اثرات مخرب آن بر محیط و انسان‌ها در نقاط مختلف جهان بود که منجر شد تا در طول دهه‌ی ۱۹۹۰، کارشناسان و صاحب‌نظران کشورهای مختلف، اهمیت و ضرورت توجه به عوامل پایداری در بخش گردشگری را متذکر شده، نسبت به رفع یا تعدیل عوامل ناپایداری این بخش هشدار دهند. از این‌رو برای از بین بردن عوامل ناپایداری و نیز حفظ محیط‌زیست در چارچوب موافقت‌نامه‌های بین‌المللی، روش‌های توسعه‌ی پایدار و اندازه‌گیری پایداری با به کارگیری شاخص‌ها و معیارها در فرایند برنامه‌ریزی و ارزیابی تأثیرات گردشگری اهمیت زیادی پیدا کرد؛ زیرا بیش‌ترین سهم توسعه‌ی گردشگری متکی بر جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق گردشگری مربوط می‌شود.

از مناطقی که در سال‌های اخیر گردشگری روستایی در آن گسترش بسیاری پیدا کرده است، روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل در استان

اقتصادی نواحی روستایی کشور همچون بیکاری و فقر را مرتفع سازد (غنیان، ۱۳۹۰: ۳). از سال‌های اخیر یکی از مشکلات اساسی کشور ما، عقب‌ماندگی روستاها و مهاجرت روستاییان به نواحی شهری است که عامل اصلی آن مسایل اقتصادی به‌ویژه دسترسی به اشتغال است که مشکلات بسیار زیادی مانند حاشیه‌نشینی، کاهش کیفیت زندگی، کمبود اشتغال، افزایش جرم و جنایت و... در شهرها به همراه داشته است. هدف اصلی از اجرای برنامه‌های مختلف در نواحی روستایی، رسیدن به توسعه‌ی روستایی است و یکی از اهداف کلان توسعه نیز کاهش بیکاری، ایجاد و افزایش فرصت‌های شغلی است. بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی، نتیجه‌ی نابرابری بین عرضه و تقاضای نیروی کار و یا بازار کار در روستاهاست. از سوی دیگر، کاهش رشد بخش کشاورزی در نواحی روستایی و نیز کاهش شاغلان آن (به رقم ۲۳/۴ درصد کاهش یافته است) (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۲)، این واقعیت را نشان می‌دهد که در آینده، توسعه‌ی کشاورزی به تنهایی نمی‌تواند رشد اقتصادی را در روستاهای کشور تضمین کرده، فقر را ریشه‌کن سازد و توجه به سایر بخش‌ها نیز در کنار بخش کشاورزی ضروری به نظر می‌رسد (قاسمی سیانی، ۱۳۸۸: ۳).

در حال حاضر صنعت گردشگری جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها پیدا کرده و نقش فعال و مؤثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه در کشورهای رو به توسعه ایفا می‌کند. در این بین، امروزه روستاها به کانون تردد انسان‌هایی بدل شده‌اند که برای فرار از زندگی پرهیاهوی شهری و زندگی ماشینی، به روستاها سفر می‌کنند. از این‌رو با توجه به دامنه‌ی تقاضا و نیازهای محیط روستایی، گردشگری روستایی رو به توسعه گذاشته است و روزبه‌روز بر اهمیت و جاذبه خاص آن افزوده می‌شود. بر این اساس گردشگری بر ابعاد مختلف زندگی در جوامع میزبان و به‌ویژه نواحی روستاها اثراتی زیادی را برجای می‌گذارد. در حقیقت هر چند این افزایش ارتباطات، سفر و در معنای کلی آن تجربه‌ی گردشگری می‌تواند نتایج و اثرات مثبتی مانند کاهش فاصله‌ی اجتماعی و

افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) با عنوان «فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی در ایران» انجام داده‌اند، در مجموع تعداد هشتاد شاخص برای ارزیابی پایداری گردشگری روستایی به دست آمده است. سلیمانی هارونی و همکاران (۱۳۸۹)، پیامدهای گردشگری روستایی در روستاهای شهرستان ایذه را بررسی کرده‌اند. آنان ارتباط مثبت و معنی‌داری بین متغیر نگرش ساکنان با متغیرهای سن، درآمد، میزان وابستگی و ارتباط با گردشگران و درک آثار آن‌ها در این منطقه یافته‌اند.

در پژوهشی دیگر که ضرابی و پریخانی (۱۳۹۰) انجام داده‌اند، نویسندگان اثرات توسعه‌ی گردشگری در ابعاد زیست‌محیطی، فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی شهرستان مشکین‌شهر را ارزیابی و مطالعه کرده‌اند. رضوانی و همکاران (۱۳۹۰) به تبیین شاخص‌ها و نماگرهای مناسب محک پای داری برای ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان-شهر تهران پرداخته، ۱۵ شاخص و ۸۸ نماگر در ابعاد سه‌گانه توسعه‌ی پایدار گردشگری طراحی نموده‌اند. همچنین میلمان و پی‌زام (۱۹۸۸) بر بهبود درک و تصور درباره طراحی فرهنگ‌ها و جوامع دیگر با توسعه‌ی گردشگری تأکید کرده‌اند. گسترش تبادل فرهنگی در تحقیقات بلیسل و هوی (۱۹۸۰) نیز تأکید شده است.

همچنین شلدون و وار (۱۹۸۴)، افزایش تقاضا برای نمایش آثار فرهنگی و تاریخی جامعه‌ی میزبان با گسترش گردشگری گزارش نموده‌اند. نیپال (۲۰۰۷) در تحقیقی، به تأثیر گردشگری بر مسکن روستایی در منطقه‌ی آنپورنا در کشور نیپال پرداخت. نتایج تحقیق وی نشان داده است که ورود جهانگردان در این منطقه باعث تغییراتی در بازار اقتصادی منطقه، افزایش سهم خدمات نسبت به کشاورزی و همچنین تغییر در ساختار طراحی مسکن و معماری خانه‌ها (مانند استفاده از حمام و تغییر دکوراسیون داخلی و خارجی خانه‌ها) شده است. بر اساس مطالعه‌ی عارف (۲۰۰۱)، گردشگری اثرات مثبتی بر کیفیت زندگی ساکنان منطقه دارد. در این تحقیق، مهم‌ترین این اثرات، رفاه

مازندران است. این بخش با توجه به نزدیکی به مراکز جمعیتی مانند تهران، مازندران، البرز و... و همچنین واقع شدن در مسیر پر رفت‌وآمد هراز و داشتن جاذبه‌های طبیعی فراوان، مقصد بسیاری از گردشگران شده و به‌ویژه خانه‌های دوم گردشگری در آن رشد بسیار زیادی کرده است. از این‌رو مقاله‌ی حاضر در پی پاسخ‌گویی به این سؤال کلیدی تحقیق بوده که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری توسعه‌ی گردشگری روستایی در منطقه‌ی مورد مطالعه کدامند؟ بدین منظور مقاله‌ی حاضر با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و پیمایش و نظرخواهی از روستاییان به این موضوع پرداخته است.

پیشینه تحقیق

علیقلی‌زاده فیروزجانی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی، تأثیرات ناشی از گردشگری در حوضه‌های مقصد را در قالب متغیرهای اقتصادی و محیطی متأثر از گردشگری ارزیابی نموده‌اند. در تحقیقی که مهدوی و همکاران (۱۳۸۷) انجام داده‌اند، اثرات گردشگری در حوضه‌ی مقصد در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی مطالعه و ارزیابی شده است.

غفاری و ترکی (۱۳۸۸) در تحقیقی، آثار اجتماعی- اقتصادی گردشگری را بر مناطق روستایی در بخش سامان استان چهارمحال و بختیاری بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنان نشان داد که بین افزایش شمار گردشگران و افزایش فرصت‌های شغلی، ارتقای سطح درآمد، بهبود وضعیت شاخص‌های فرهنگی و رفاه اجتماعی، رابطه‌ی معنی‌دار و مثبت وجود دارد. در تحقیقی دیگر که دادورخانی و همکاران (۱۳۸۸) انجام داده‌اند، درک ساکنین از اثرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی گردشگری مورد بررسی قرار گرفته است. قلمرو این تحقیق، روستای چمخاله واقع در ناحیه‌ی شمالی کشور ایران بود. نتایج این تحقیق، فرضیه‌ی مبنی بر اینکه فواید اقتصادی، نگرش ساکنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تأیید می‌کند، در حالی که اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیطی گردشگری باعث رضایت خاطر جوامع روستایی نیست. در مطالعه‌ی که

گسترش یافت (رضوانی و صفایی، ۱۳۸۴: ۱۱۲). از گردشگری روستایی به‌عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی یاد شده است، به طوری که طی سال‌های اخیر در سراسر اروپا برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی حاشیه‌ای و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت‌های کشاورزی سنتی روبه‌رو شده‌اند، گردشگری در کانون توجه قرار گرفته است (Sharply, 2002: 233). از جانب دیگر با افزایش رفاه نسبی و ایجاد تنوع در مصرف، گردشگری پس از جنگ جهانی دوم به سرعت رشد کرد و بر سپهر اجتماعی-اقتصادی کشورهای و افراد، اثرات فراوانی گذاشت (ر.ک: خانیان، ۱۳۸۵: ۱۵۹؛ سینایی، ۱۳۷۴: ۱۳۵ و کازرونی، ۱۳۸۷: ۱۹۲).

مطالعات درباره اثرات گردشگری در دهه ۱۹۶۰ با تأکید گسترده بر رشد اقتصادی به عنوان شکلی از توسعه ملی ظهور یافت. تأکید مطالعات در دهه‌ی ۱۹۷۰ بر پیامدهای اجتماعی و فرهنگی گردشگری، در دهه ۱۹۸۰ بر اثرات زیست‌محیطی ناشی از آن و در دهه ۱۹۹۰ تلفیقی از اثرات گردشگری در دوره‌های قبل، موجب تغییر رویکرد گردشگری انبوه به گردشگری پایدار شد (Kim, 2002: 23). از طرف دیگر بررسی مطالعات در این زمینه نشان می‌دهد که به لحاظ تاریخی، تحقیقات در دهه ۱۹۶۰ به اثرات مثبت گردشگری و در دهه ۱۹۷۰ به اثرات منفی آن پرداخته‌اند و در دهه ۱۹۸۰ به رویکردی متعادل‌تر و نظام‌مندتر روی آورده‌اند (Mcgehee and Andereck, 2004: 132). در حقیقت توجه به اثرات مثبت گسترش گردشگری نباید سبب نادیده گرفته شدن پیامدهای منفی آن گردد.

می‌توان بیان کرد که در ادبیات گردشگری، توسعه‌ی پایدار گردشگری رهیافت جدیدی نسبت به رویکرد گردشگری پایدار (ST) محسوب می‌شود که از سال ۱۹۹۲ (پس از کنفرانس ریو) و در طی موج سوم توسعه‌ی گردشگری مطرح شد. در این رهیافت، اصول اساسی توسعه و توسعه‌ی پایدار بیش‌تر مد نظر قرار گرفته تا خود گردشگری و اجزا و عناصر آن؛ زیرا در

عاطفی، رفاه جامعه، اشتغال و درآمد بیان شد. در حالی که این پدیده، آثار منفی بر امنیت و سلامتی افراد منطقه داشته است. نتایج مطالعه‌ای با عنوان «اثرات اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه‌ی گردشگری بر دلتای اکوانگا در شمال غربی بوتسوانا» که جوزف امبیوا (۲۰۰۳) انجام داده است، نشان می‌دهد که توسعه‌ی گردشگری در دلتای اکوانگا بر توسعه‌ی زیرساخت‌ها، توسعه و بهبود امکانات و خدمات اجتماعی اثرات مثبتی داشته است. علاوه بر این وی بر وجود مسایل اقتصادی-اجتماعی و محیطی در ارتباط با گردشگری در این دلتا اشاره می‌کند. همچنین در مطالعه دیگری که فیلیپس و همکاران (۲۰۰۳) در ارتباط با ارزیابی اثرات اجتماعی و اقتصادی گردشگری انجام داده‌اند، نتایج نشان‌دهنده وجود اثرات منفی اجتماعی گردشگری برای جامعه میزبان در کنار اثرات مثبت آن در زمینه‌های اقتصادی و بهبود وضعیت اشتغال است. به‌طور کلی گردشگری در منطقه بالد هیلز دارای حداقل اثرات مثبت بوده است.

مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

در حال حاضر صنعت گردشگری جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها پیدا کرده و نقش فعال و مؤثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه در کشورهای رو به توسعه ایفا می‌کند. به عبارت دیگر حجم مبادلات بین‌المللی گویای آن است که بیش از بیست درصد مبادلات با جریان گردشگری آغاز می‌گردد و در برخی کشورها مانند ترکیه، درآمد‌های ناشی از آن، یکی از منابع عمده در جهت تقویت اقتصاد ملی روزافزون آنهاست (دیبانی، ۱۳۷۱: ۴۴). رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه یافته است. افزایش سطح درآمد، تنوع در ایام فراغت، تغییرات و نگرش جدید به مفاهیم زندگی، ایجاب می‌کند که گردشگری گسترش و توسعه یابد (دادورخانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۲). گردشگری روستایی به طور مشخص از دهه ۱۹۵۰ به بعد

در تعریف گردشگری پایدار سه عامل مورد تأکید است:

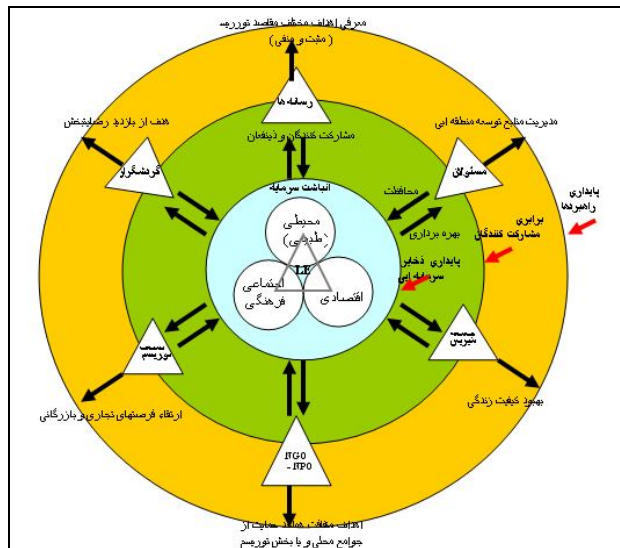
- کیفیت گردشگری پایدار که می‌تواند تجربه‌ای با کیفیت بالا به گردشگران ارائه دهد. همچنین باعث می‌شود که کیفیت زندگی جامع‌میزبان بهبود یابد.
- حفظ و دوام گردشگری، گردشگری پایدار، دوام منابع طبیعی و دوام فرهنگ جامعه‌میزبان را تضمین می‌کند.
- تعادل محلی، گردشگری پایدار بین نیازهای صنعت گردشگری، حمایت از محیط‌زیست و جامعه‌ی محلی، نوعی تعادل و توازن برقرار می‌کند (اعرابی و پارسانیان، ۱۳۸۲: ۲۸۹).

مفهوم پایداری در صنعت گردشگری، ابعاد مختلفی دارد. رشد آگاهی‌های عمومی در زمینه حفاظت از منابع طبیعی در این راستا می‌تواند مؤثر واقع شود. پایداری اجتماعی به توانایی جامعه برای ارائه‌ی خدمات و انجام کارکردهای گردشگری بدون زایش هرگونه تضاد و ناهماهنگی در ساخت جامعه برمی‌گردد. پایداری فرهنگی به ثبات یا سازگاری چارچوب و شاخص‌های فرهنگی یک جامعه در مقابل فشار حاصل از آنچه فرهنگ گردشگری نامیده می‌شود و به اثرات فرهنگی به‌جا مانده از گردشگران بر می‌گردد. پایداری اقتصادی نیز به سودآوری عرضه خدمات از جامعه‌ی محلی به گردشگران بر می‌گردد که عامل سود و صرفه‌ی اقتصادی، خود نقش مهمی در مشارکت و رضایت مردم محلی در صنعت گردشگری است (شریف‌زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱: ۵۴). در این راستا سازمان جهانی گردشگری، توسعه‌ی پایدار گردشگری را شامل کیفیت زندگی برای جامعه‌میزبان، رضایت گردشگران، حفظ محیط‌زیست و منابع انسانی و اجتماعی مورد استفاده در فرایند گردشگری می‌داند (الوانی و پیروزیخت، ۱۳۸۵: ۱۰۷-۱۰۸).

رهیافت، توسعه‌ی گردشگری پایدار (STD)، گردشگری به مثابه یک چرخه برای توسعه پایدار تلقی می‌شود و اصول اساسی توسعه پایدار همانند کاهش فقر روستایی، عدالت و توزیع درآمد، برابری میان نسلی و بین‌نسلی، تنوع زیستی و... مطمح نظر است. از این‌رو در این رهیافت جدید:

- مفهوم پایداری اقتصادی عمدتاً با معیارهایی همچون سهم گردشگری در کاهش فقر (فراققر بودن گردشگری یا ضد فقر بودن)، توزیع درآمد، ثروت و منابع قدرت اقتصادی و معیشت پایدار ساکنان محلی و...؛
- مفهوم پایداری محیطی با معیارهایی همانند مشارکت در حفظ طبیعت (تنوع زیستی)، دسترسی و منافع ناشی از مشارکت و مانع شدن از گرم شدن زمین و...؛
- و در نهایت مفهوم پایداری اجتماعی - فرهنگی با معیارهایی همانند رعایت حقوق زمین و مردم محلی، رعایت زندگی شرافتمندانه و افزایش رضایتمندی مردم، توانمندسازی و مشارکت فعالانه مردم در توسعه، رعایت روابط جنسیتی (حقوق زنان) و رعایت شرایط و حقوق کار مشخص می‌شود (Duim, 2005: 172).

توسعه گردشگری پایدار، توسعه‌ای است که بتواند با توجه به امکانات گردشگری در کشور و نوع گردشگران بالقوه و بالفعل، از بروز مشکلات بپرهیزد و حداکثر مزیت‌ها را کسب کند. به عبارت دیگر، توسعه گردشگری پایدار عبارت است از گسترش این صنعت و جذب گردشگران به کشور با استفاده از منابع موجود، به گونه‌ای که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ضوابط قانونی جامع و همچنین انتظارات گردشگران، بتواند وحدت و یکپارچگی، هویت فرهنگی و سلامت محیط‌زیست، رشد اقتصادی و رفاه مردم و میهمانان آنان را به گونه‌ای متوازن و پیوسته تأمین کرد (منصوری، ۱۳۸۱: ۳۸).

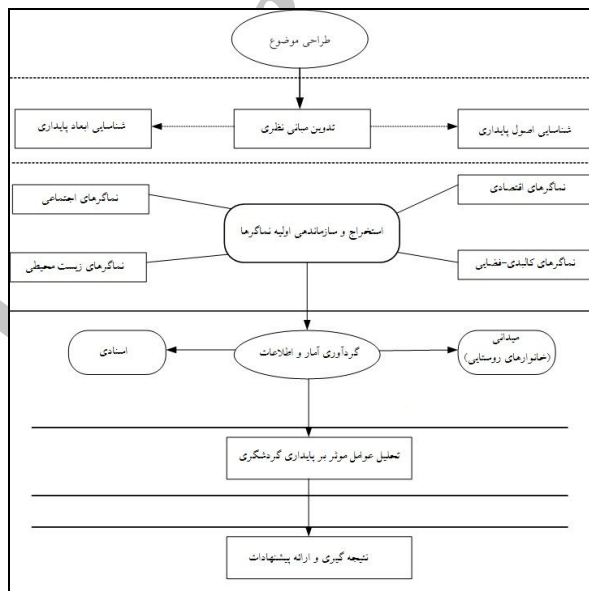

شکل ۱: مدل گردشگری پایدار
(منبع: افتخاری و دیگران، ۱۳۸۹: ۷)

روش تحقیق

است که به روش پیمایشی انجام گرفته است. تحقیق دارای دو قسمت اسنادی و کمی است که در قسمت اسنادی از طریق مطالعه کتابخانه‌ای به جمع‌آوری ادبیات تحقیق پرداخته شد.

یکی از کلیدی‌ترین بخش‌های مقاله‌های پژوهشی، روش تحقیق آن است که تعیین‌کننده رویکرد محقق است. مطالعه حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی

شکل ۲: مدل مفهومی مراحل مختلف تحقیق

شاخص‌های کلیدی، مکمل و سایت‌های خاص، مورد بررسی قرار گرفته و مناسب‌ترین آنها با مطالعه منابع مختلف به‌ویژه منابع سازمان جهانی گردشگری و تحقیقات داخلی جمع‌آوری شود. در قسمت کمی که

برای تعیین شاخص‌های مورد نیاز تحقیق به دلیل نبود توافقی جامع و جهان‌شمول درباره شاخص‌های پایداری گردشگری، سعی شده است بنا بر ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه، شاخص‌های مناسب در سه نوع

فرمول تعدیل، هشتاد خانوار به دست آمد. هم‌چنین توزیع پرسش‌نامه در سطح روستا به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انجام شده است. در ادامه برای سازگاری درونی و روایی پرسش‌نامه، گویه‌های طرح‌شده از ضریب الفای کرونباخ استفاده شده و برای این منظور تعداد ۲۵ پرسش‌نامه تکمیل و پیش‌آزمون شد و ضریب آلفای به دست آمده برابر با ۰/۶۹۴ درصد است. در ادامه نیز برای تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری گردشگری از آزمون آماری تحلیل عاملی استفاده شد.

شامل پیمایش میدانی است، ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه است و برای گردآوری داده‌ها، از پرسش‌نامه‌های روستاییان بومی استفاده شد. جامعه آماری تحقیق، خانوارهای ۲۲ روستای گردشگری است. از این تعداد با استفاده از نمونه‌گیری قضاوتی و با نظرخواهی از پانزده نفر از اساتید دانشگاهی، تعداد هفت روستا به عنوان نمونه محاسبه شد. این روستاها، ۶۲۰ خانوار دارند که تعداد نمونه لازم برای تکمیل پرسش‌نامه با استفاده از فرمول اصلاح‌شده کوکران و

جدول ۱: شاخص‌های تبیین‌کننده و گویه‌های به کار رفته برای سنجش نگرش جامعه میزبان به تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل

ابعاد	شاخص‌ها
اقتصادی	وابستگی شغلی به بخش گردشگری، نوع اشتغال در ارتباط با فعالیت گردشگری، رضایتمندی از اشتغال، آینده شغلی در ارتباط با گردشگری، میزان اشتغال‌زایی برای زنان، میزان اشتغال‌زایی بومی و غیر بومی، تنوع شغلی ایجادشده حاصل از توسعه فعالیت گردشگری، درآمد متوسط ماهیانه در ارتباط با فعالیت گردشگری، میزان درآمد وابسته به گردشگری، اختلاف درآمدی میان ساکنان، میزان درآمد حاصل از فعالیت گردشگری نسبت به درآمد سایر فعالیت‌ها، هزینه‌ی تهیه مواد غذایی در ارتباط با توسعه‌ی فعالیت گردشگری، هزینه‌ی مسکن در ارتباط با توسعه‌ی فعالیت گردشگری، قیمت زمین در ارتباط با توسعه‌ی فعالیت گردشگری، وضعیت بیمه و درمان در ارتباط با توسعه‌ی فعالیت گردشگری.
اجتماعی-فرهنگی	احساس راحتی و آرامش، میزان سفر و تفریح انجام‌شده، استفاده از مواد پروتئینی، میزان رضایتمندی از مسکن، میزان رضایتمندی از درآمد، میزان رضایتمندی از کیفیت آب، میزان رضایتمندی از گذران اوقات فراغت، میزان رضایتمندی از امکانات تفریحی، میزان رضایتمندی از امکانات بهداشتی، میزان رضایتمندی از کیفیت معابر و گذرگاه‌ها، میزان رضایتمندی از کیفیت هوا در برابر آلودگی، میزان رضایتمندی از شبکه دفع فاضلاب و زباله‌ها، میزان رضایتمندی از خطوط ارتباطی، میزان رضایتمندی از خدمات زیربنایی و زیرساختی، میزان رضایتمندی از ورود گردشگران، میزان رضایتمندی از رونق و توسعه بیش‌تر گردشگری در روستا، میزان مهاجرت (مهاجر فرستی و مهاجرپذیری)، میزان نزاع و درگیری بر سر مالکیت زمین و مسکن، شلوغی و ترافیک گذرگاه‌ها، شلوغی و ترافیک فروشگاه‌ها، میزان جرم و جنایت و فعالیت‌های غیر قانونی، درگیری بر سر خرید و فروش زمین.
کالبدی-فضایی	نوع مالکیت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، قدمت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، نوع کارکرد مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، وضعیت بیمه مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، استفاده از نقشه‌های مهندسی در رابطه با ساخت مسکن متأثر از توسعه گردشگری، مقاوم‌سازی مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، جنس و نوع مصالح به کار گرفته شده در ساخت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری، میزان ساخت‌وسازهای کنترل شده و نشده در ارتباط با توسعه گردشگری، منظر و میلان کالبدی روستا در ارتباط با توسعه گردشگری، بهبود وضعیت مسکن و مصالح در ارتباط با توسعه گردشگری، امکان خرید مسکن برای جوانان در ارتباط با توسعه گردشگری، کیفیت گذرگاه‌ها و معابر و جاده‌های ارتباطی در ارتباط با توسعه گردشگری، کیفیت آب سکونت‌گاه در ارتباط با توسعه گردشگری، امکانات و فضاهای گردشگری و تفریحی، شبکه دفع فاضلاب، تلفن و خطوط ارتباطی، برق و روشنایی روستا، توسعه جاذبه‌ها و امکانات جدید گردشگری در روستا.
زیست-محیطی	انقراض گونه‌های خاص جانوری، انقراض گونه‌های خاص گیاهی، میزان کیفیت هوا، تخریب مناظر، تخریب اراضی زراعی و باغات، میزان و نحوه بهره برداری از فضاها و منابع تفریحی در روستا، میزان و کیفیت حفاظت از محیط‌زیست برای آیندگان، وجود شبکه دفع فاضلاب، میزان آلودگی صوتی، افزایش میزان تولید زباله در روستا.

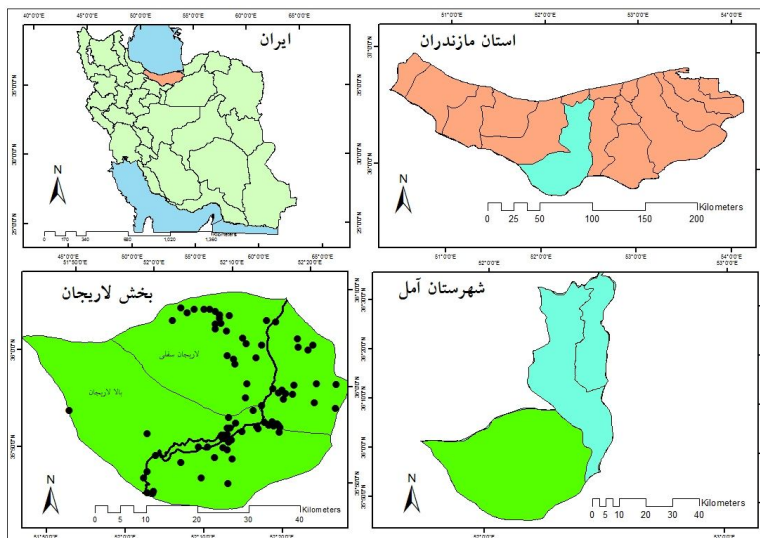
(منبع: WTO, 2004؛ Blancas et al., 2010؛ Miller, 2001؛ افتخاری و دیگران، ۱۳۸۹؛ رضوانی و دیگران، ۱۳۹۰، علیقلی‌زاده فیروزجایی

و دیگران، ۱۳۸۶)

محدوده و قلمرو پژوهش

محدوده مورد مطالعه در این تحقیق، روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل استان مازندران است.

این بخش از نظر وسعت، بزرگ‌ترین بخش در سطح کشور با ۱۷۶۶ کیلومتر مربع است. لاریجان، جنوبی‌ترین منطقه استان مازندران است.

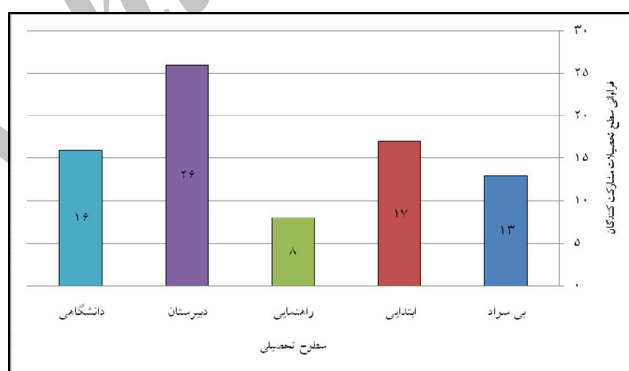

شکل ۲: موقعیت روستاهای مورد مطالعه

بحث اصلی

از تعداد هشتاد نفر افراد مورد مطالعه، به تعداد برابر از زنان و مردان محلی انتخاب شدند. از این تعداد، ۵۳ نفر معادل ۶۶/۲۵ درصد جامعه مورد مطالعه متأهل و ۲۷ نفر معادل ۳۳/۷۵ درصد مجرد

بودند. شکل (۲)، وضعیت سطح سواد را در بین افراد مورد مطالعه نشان می‌دهد. همان‌گونه که از شکل پیداست، بیش‌ترین سطح مربوط به افراد با تحصیلات دیپلم بوده است. این امر بیانگر این مسأله است که سطح تحصیلات مردم محلی نسبتاً بالاست.

شکل ۳: فراوانی سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان محلی

در برنامه‌های گردشگری ($n=80$)

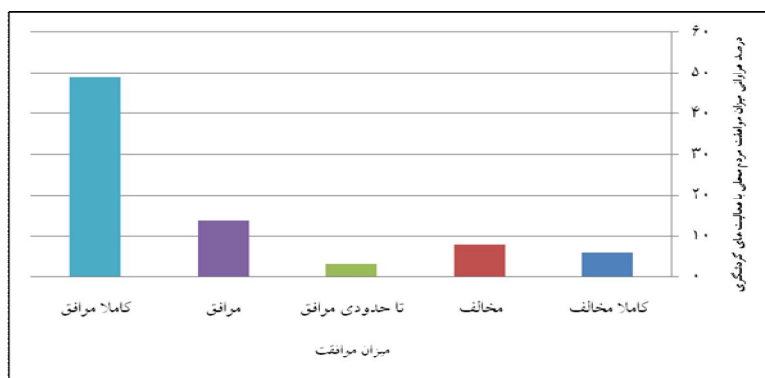
میزان موافقت با گردشگری: موفقیت هر فعالیت توسعه‌ای از جمله فعالیت‌های مرتبط با گردشگری در نواحی روستایی در گرو همراهی و موافقت جامعه میزبان است. برای پی بردن به میزان موافقت مردم

محلی با فعالیت‌های گردشگری و توسعه‌ی آن، از آنان خواسته شد نظر خود را در این مورد بیان دارند. همان‌گونه که یافته‌های آورده شده در شکل ۳ نشان می‌دهد، اکثر مردم محلی، موافقت زیادی با حضور

گردشگران و توسعه فعالیت‌های مرتبط در سطح منطقه دارند که نشان از همراهی و نظر مثبت ساکنان

محلی در این زمینه است.

شکل ۴: درصد فراوانی میزان موافقت مردم محلی با فعالیت‌های گردشگری (n=۸۰)

مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای مورد تحلیل درباره تحلیل سطح پایداری گردشگری، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره گرفته شد. معنی‌داری آزمون بارتلت با عدد ۱۷۵۶/۳۵ در سطح اطمینان ۹۹ درصد و مقدار مناسب KMO (۰/۷۸۶) حاکی از همبستگی و مناسبت متغیرهای مورد نظر برای انجام تحلیل عاملی است (جدول ۲).

تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری گردشگری: در تحقیق حاضر، برای تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری گردشگری از آزمون آماری تحلیل عاملی استفاده شده است. علت انتخاب تحلیل عاملی، شناسایی عوامل مؤثر در تأثیرات گردشگری در پایداری روستاهای مورد مطالعه از دیدگاه جامعه میزبان و دلیل دوم، خلاصه‌سازی شاخص‌های تحقیق برای تبیین مطلوب‌تر اثرات است. در همین راستا برای تشخیص

جدول ۲: آزمون بارتلت و KMO و سطح معناداری

مجموعه مورد تحلیل	مقدار KMO	مقدار بارتلت	سطح معنی‌داری
تحلیل عوامل مؤثر بر پایداری گردشگری مکانیزاسیون	۰/۷۸۶	۱۷۵۶/۳۵	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های تحقیق)

امکان تجمع با این‌ها را ندارند، عامل دیگری را تشکیل می‌دهند. نتیجه حاصل از تقلیل ۶۵ متغیر، ۵ عامل بوده است که در جدول ۳ آورده شده است.

در ادامه تحقیق، متغیرهای مورد بررسی با آزمون تحلیل عاملی، عامل‌سازی شده است؛ بدین‌صورت که متغیرهای بارگذاری شده در هر عامل که بالای ۰/۵ هستند، یک عامل را تشکیل می‌دهند و متغیرهایی که

جدول ۳: عامل‌بندی متغیرهای مورد مطالعه

نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
درآمد و اشتغال	۱۷/۴۹	۲۷/۲۶	۲۷/۲۶
محیط‌زیست و ارتباطات	۱۳/۳۴	۱۶/۱۲	۴۳/۳۸
اجتماعی و فرهنگی	۹/۵۱	۱۳/۵۴	۵۶/۹۲
مسکن	۵/۵۷	۱۰/۶	۶۷/۵۲
زیرساختی	۴/۵۶	۷/۰۴	۷۴/۵۶
جمع	۵۰/۴۷	۷۴/۵۶	-

(منبع: یافته‌های تحقیق)

تجزیه و تحلیل عامل‌ها: در ذیل متغیرهای هر عامل با توجه به بارهای عاملی آورده شده‌اند.
درآمد و اشتغال: مقدار ویژه این عامل ۱۷/۴۹ است که به تنهایی قادر است ۲۷/۲۶ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ۱۲ متغیر بارگذاری شده است. از میان ۱۲ متغیر مورد بررسی در این عامل، متغیر میزان درآمد وابسته به گردشگری

با بار عاملی ۰/۸۲۳، متغیر تنوع شغلی ایجاد شده حاصل از توسعه فعالیت گردشگری با بار عاملی ۰/۸۰۱ و متغیر درآمد متوسط ماهیانه در ارتباط با فعالیت گردشگری با بار عاملی ۰/۷۸۴، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته شد (جدول ۴).

جدول ۴: متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول

بار عاملی	متغیر
۰/۸۲۳	میزان درآمد وابسته به گردشگری
۰/۸۰۱	تنوع شغلی ایجاد شده حاصل از توسعه فعالیت گردشگری
۰/۷۸۴	درآمد متوسط ماهیانه در ارتباط با فعالیت گردشگری
۰/۶۴۲	وابستگی شغلی به بخش گردشگری
۰/۶۷۰	توسعه جاذبه‌ها و امکانات جدید گردشگری در روستا
۰/۶۲۴	میزان رضایتمندی از رونق و توسعه بیش‌تر گردشگری در روستا
۰/۶۲۱	میزان رضایتمندی از خطوط ارتباطی
۰/۵۷۳	قیمت زمین در ارتباط با توسعه فعالیت گردشگری
۰/۵۲۲	میزان درآمد حاصل از فعالیت گردشگری نسبت به درآمد سایر فعالیت‌ها
۰/۵۱۱	میزان اشتغال‌زایی برای جوانان
۰/۴۷۶	میزان رضایتمندی از درآمد
۰/۴۳۸	آینده شغلی در ارتباط با گردشگری

(منبع: یافته‌های تحقیق)

محیط زیست و ارتباطات: مقدار ویژه این عامل ۱۳/۳۴ است که به تنهایی قادر است ۱۶/۱۲ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل، پنج متغیر بارگذاری شده است. از میان هشت متغیر مورد بررسی در این عامل، متغیر میزان رضایتمندی از خدمات

زیربنایی و زیرساختی با بار عاملی ۰/۸۵۳ و میزان رضایتمندی از امکانات بهداشتی با بار عاملی ۰/۷۴۴، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته شد (جدول ۵).

جدول ۵: متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم

بار عاملی	متغیر
۰/۸۵۳	میزان رضایتمندی از خدمات زیربنایی و زیرساختی
۰/۷۴۴	میزان رضایتمندی از امکانات بهداشتی
۰/۶۹۱	احساس راحتی و آرامش
۰/۶۸۲	کیفیت گذرگاه‌ها و معابر و جاده‌های ارتباطی در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۶۲۳	تخریب مناظر
۰/۵۹۱	تخریب اراضی زراعی و باغات
۰/۵۴۷	کیفیت آب سکونت‌گاه در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۵۰۲	بهبود وضعیت مسکن و مصالح در ارتباط با توسعه گردشگری

(منبع: یافته‌های تحقیق)

اجتماعی و فرهنگی: مقدار ویژه این عامل ۹/۵۱ است که به تنهایی قادر است ۱۳/۵۴ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل چهارده متغیر بارگذاری شده است. از میان چهارده متغیر مورد بررسی در این عامل، متغیر میزان مهاجرت (مهاجرفرستی و مهاجرپذیری) با بار عاملی ۰/۷۰۲ و در این عامل، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته شد (جدول ۶).

جدول ۶: متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم

بار عاملی	متغیر
۰/۷۰۲	میزان مهاجرت (مهاجرفرستی و مهاجرپذیری)
۰/۶۴۷	میزان رضایتمندی از ورود گردشگران
۰/۶۳۸	هزینه تهیه مواد غذایی در ارتباط با توسعه فعالیت گردشگری
۰/۵۷۸	هزینه مسکن در ارتباط با توسعه فعالیت گردشگری
۰/۵۵۶	اختلاف درآمدی میان ساکنان
۰/۵۳۴	نوع اشتغال در ارتباط با فعالیت گردشگری
۰/۶۱۰	رضایتمندی از اشتغال
۰/۴۸۱	میزان رضایتمندی از مسکن
۰/۴۶۴	میزان سفر و تفریح انجام‌شده
۰/۴۴۲	میزان رضایتمندی از کیفیت آب
۰/۳۹۸	میزان رضایتمندی از گذران اوقات فراغت
۰/۳۸۰	میزان رضایتمندی از امکانات تفریحی
۰/۳۴۹	شلوغی و ترافیک گذرگاه‌ها
۰/۳۴۳	شلوغی و ترافیک فروشگاه‌ها

(منبع: یافته‌های تحقیق)

مسکن: مقدار ویژه این عامل ۵/۵۷ است که به تنهایی قادر است ۱۰/۶ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل ده متغیر بارگذاری شده است. از میان ده متغیر مورد بررسی در این عامل، متغیر امکانات و فضاهای گردشگری و تفریحی با بار عاملی ۰/۷۷۲ و متغیر شبکه دفع فاضلاب با بار عاملی ۰/۷۳۳ و در این عامل، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته شد (جدول ۷).

جدول ۷: متغیرهای بارگذاری شده در عامل چهارم

بار عاملی	متغیر
۰/۷۷۲	امکانات و فضاهای گردشگری و تفریحی
۰/۷۳۳	شبکه دفع فاضلاب
۰/۷۰۲	تلفن و خطوط ارتباطی
۰/۶۹۱	استفاده از نقشه‌های مهندسی در رابطه با ساخت مسکن متأثر از توسعه گردشگری
۰/۶۶۵	مقاوم‌سازی مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۶۴۱	جنس و نوع مصالح به کار گرفته شده در ساخت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۵۷۶	میزان ساخت‌وسازهای کنترل شده و نشده در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۵۲۸	میزان اشتغال‌زایی برای زنان
۰/۵۰۰	میزان اشتغال‌زایی بومی و غیر بومی
۰/۴۵۷	وضعیت بیمه و درمان در ارتباط با توسعه فعالیت گردشگری

(منبع: یافته‌های تحقیق)

متغیر افزایش میزان تولید زباله در روستا با بار عاملی ۰/۶۱۳ و در این عامل، مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته شد (جدول ۸).

زیرساختی: مقدار ویژه این عامل ۴/۵۶ است که به تنهایی قادر است ۷/۰۴ درصد واریانس را محاسبه و توضیح دهد. در این عامل نوزده متغیر بارگذاری شده است. از میان نوزده متغیر مورد بررسی در این عامل،

جدول ۸: متغیرهای بارگذاری شده در عامل پنجم

بار عاملی	متغیر
۰/۶۱۳	افزایش میزان تولید زباله در روستا
۰/۵۸۶	میزان رضایتمندی از کیفیت معابر و گذرگاه‌ها
۰/۵۷۲	میزان آلودگی صوتی
۰/۵۴۷	درگیری بر سر خرید و فروش زمین
۰/۵۲۵	میزان و نحوه بهره‌برداری از فضاها و منابع تفریحی در روستا
۰/۵۱۱	وجود شبکه دفع فاضلاب
۰/۴۹۷	میزان جرم و جنایت و فعالیت‌های غیر قانونی
۰/۴۸۲	قدمت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۷۹	نوع کارکرد مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۴۸	وضعیت بیمه مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۳۲	منظر و مبلمان کالبدی روستا در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۲۶	امکان خرید مسکن برای جوانان در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۱۵	نوع مالکیت مسکن در ارتباط با توسعه گردشگری
۰/۴۰۶	میزان نزاع و درگیری بر سر مالکیت زمین و مسکن
۰/۳۸۴	میزان و کیفیت حفاظت از محیط‌زیست برای آیندگان
۰/۳۸۱	برق و روشنای روستا
۰/۳۷۵	میزان کیفیت هوا
۰/۳۳۹	انقراض گونه‌های خاص جانوری
۰/۳۳۳	انقراض گونه‌های خاص گیاهی

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

توجه به توسعه‌ی پایدار گردشگری در انواع گونه‌های گردشگری، توأم با نگاه مسئولانه به ابعاد، اثرات، اصول و اهداف گردشگری ضروری است، تا بتوان به توسعه‌ی گردشگری پایدار همراه با حصول استانداردها و مطلوبیت‌های لازم و کیفیت بالا در گردشگری دست یافت. توسعه پایدار گردشگری باید زمینه‌ی پایداری اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی را فراهم آورد و توسعه همه‌جانبه جوامع میزبان و رفاه و آسایش مردم ساکن و نیز رضایت خاطر گردشگران را به دنبال داشته باشد. در جوامع محلی همواره این نگرانی وجود دارد که توسعه‌ی گردشگری ممکن است زمینه‌ساز از دست رفتن برخی

ویژگی‌های بومی جوامع بومی و محلی گردد. در واقع برای بسیاری از مردم، برچسب گردشگری به یک اصطلاح منفی تبدیل شده است. گردشگری از یک سو به عنوان منشأ امنیت، آرامش و تفاهم بین‌المللی مطرح است و از سوی دیگر نابودکننده فرهنگ بومی، تخریب اکولوژیکی و تجاوز به حریم و اعتبار و مقام مردم محلی تلقی می‌گردد. ظواهر و رفتارها و تقاضاهای گردشگران، تأثیراتی بر جامعه‌ی مقصد می‌گذارد. البته گردشگران نیز از جامعه‌ی مقصد تأثیر می‌پذیرند، ولی میزان این تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به‌ویژه در جوامع روستایی به یک میزان نیست. در حقیقت میزان تأثیرپذیری جوامع روستایی از گردشگران، بیش‌تر از میزان تأثیرگذاری آنان است.

روستا هستند. نتایج نشان می‌دهد که از نظر جامعه‌ی محلی، عوامل مربوط به درآمد و اشتغال مانند میزان درآمد وابسته به گردشگری، تنوع شغلی ایجاد شده حاصل از توسعه فعالیت گردشگری، درآمد متوسط ماهیانه در ارتباط با فعالیت گردشگری، مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری گردشگری شناخته می‌شود. بنابراین مشخص شد که وضعیت اقتصادی روستاییان و همچنین توسعه زیرساخت‌ها و امکانات روستاها، اثربخشی بالایی در پایداری توسعه گردشگری منطقه دارند. این موضوع با نتایج تحقیق غفاری و ترکی (۱۳۸۸) که دریافتند بین افزایش شمار گردشگران و افزایش فرصت‌های شغلی، ارتقای سطح درآمد، بهبود وضعیت شاخص‌های فرهنگی و رفاه اجتماعی، رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد، همخوانی دارد. همچنین نتایج تحقیق خانی و همکاران (۱۳۸۸) را که نشان داد فواید اقتصادی، نگرش ساکنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تأیید می‌کند، در حالی که اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیطی گردشگری باعث رضایت خاطر جوامع روستایی نیست. البته یکی از مشکلات اساسی در روستاهای منطقه مورد مطالعه، از بین رفتن و تغییر کاربری اراضی باغ‌ها، زمین‌های کشاورزی و مراتع و اراضی حاشیه رودخانه‌هاست. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- با توجه به اهمیت بالای اشتغال و درآمد در پایداری گردشگری منطقه مورد مطالعه، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزی گردشگری در منطقه کاملاً اجتماع محور باشد؛ یعنی با تأکید بر منابع اجتماعی و محلی، زمینه را برای مشارکت مردم بومی و محلی فراهم کنند و به جامعه، به منزله منبع توسعه گردشگری توجه داشته باشند.
- تبلیغات و بازاریابی برای شناساندن جاذبه‌های گردشگری ناشناخته‌ی منطقه با توجه به تنوع بسیار بالای جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی، طبیعی و ...
- توسعه زیرساخت‌های گردشگری، به‌ویژه راه‌ها با توجه به تقاضای بسیار زیاد گردشگری در منطقه

بنابراین در توسعه‌ی گردشگری روستایی باید سعی شود که این تأثیرپذیری، عملکرد مثبت در روستاها داشته باشد.

از این‌رو در این مقاله به بررسی سنجش نگرش جامعه‌ی میزبان به تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه‌ی گردشگری در روستاهای بخش لاریجان شهرستان آمل در استان مازندران پرداخته شد. منطقه‌ی مورد مطالعه به لحاظ موقعیت جغرافیایی خود و نزدیکی به مراکز جمعیتی بزرگ و همچنین ویژگی‌های خاص طبیعی به یکی از مقصدهای گردشگری روستایی مهم در کشور تبدیل شده است. بنابراین گردشگری در این روستاها، اثرات متنوعی دارد که از مهم‌ترین آن‌ها، وضعیت اقتصادی و اجتماعی است.

بیش تر افراد مورد بررسی، وضعیت سواد مناسبی در روستا دارند. بالا بودن سطح سواد بیش تر مربوط به ارتقای وضعیت اشتغال در روستاهای بخش لاریجان به واسطه گردشگری و جذب بسیاری از جوانان در این بخش است. بر این اساس و با توجه به مطالعات محققان دیگر از جمله مطالعه عارف (۲۰۰۱)، گردشگری اثرات مثبتی بر کیفیت زندگی ساکنان منطقه دارد که مهم‌ترین این اثرات، رفاه عاطفی، رفاه جامعه، اشتغال و درآمد بیان شد. یا در تحقیق جوزف امبی‌وا (۲۰۰۳) مشخص شد که توسعه‌ی گردشگری در دلتای اکوانگا بر توسعه زیرساخت‌ها، توسعه و بهبود امکانات و خدمات اجتماعی، اثرات مثبتی داشته است. زمانی که افراد با فرهنگ‌های مختلف وارد یک منطقه می‌شوند، بر آن منطقه تأثیر مستقیم و غیر مستقیم می‌گذارند.

افزایش جرم و جنایت، رشد مفاسد اجتماعی (Belisle & Hoy, 1980; Milman & Pizam, 1988)، افزایش بی‌قراری در جامعه و زندگی شخصی، شکل‌گیری فرهنگ محلی غلط (Rotham, 1978)، در مطالعات مختلف به عنوان پیامدهای منفی اجتماعی و فرهنگی گردشگری بیان شده است. در همین رابطه و به‌واسطه درک عینی مردم روستا از مزایای گردشگری، اکثر آنها موافق با گسترش فعالیت‌های گردشگری در

- تهران)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۱، صص ۶۹-۹۴.
۱۰. سلیمانی هارونی، خدیجه؛ بهمن خسروی پور؛ مسعود برادران و منصور غنیان. ۱۳۸۹. نگرش ساکنان مناطق گردشگری روستایی نسبت به پیامدهای گردشگری روستایی، مجله تحقیقات و توسعه کشاورزی ایران، شماره ۲، صص ۲۱۳-۲۱۸.
۱۱. سینایی، وحید. ۱۳۷۴. توسعه پایدار و گردشگری، مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۹۵ و ۹۶، صص ۱۳۴-۱۳۸.
۱۲. شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مراندزاد. ۱۳۸۱. توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه جهاد، شماره ۲۵۰-۲۵۱، صص ۴۷-۶۱.
۱۳. ضرابی، اصغر، صدیق اسلامی پریخانی. ۱۳۹۰. سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین‌شهر)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، بهار، صص ۳۷-۵۲.
۱۴. علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر؛ سید علی بدری و حسنعلی فرجی سبکبار. ۱۳۸۶. نگرش جامعه میزبان به اثرات محیطی و اقتصادی گردشگری در نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نوشهر)، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۰، شماره ۱، صص ۱-۲۲.
۱۵. غفاری، سید رامین و معصومه ترکی هرچگانی. ۱۳۸۸. نقش گردشگری در توسعه اجتماعی- اقتصادی مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری (مطالعه موردی: بخش سامان)، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۲، صص ۱۱۳-۱۲۶.
۱۶. غنیان، منصور؛ فضیله خانی و لیلا بقایی. ۱۳۹۰. ارزیابی فضای کارآفرینی در گردشگری روستایی (مطالعه موردی: منطقه اورامان)، پژوهش‌های روستایی، دوره ۲، شماره ۷، صص ۹۹-۱۲۳.
۱۷. قاسمی سیانی، محمد. ۱۳۸۸. کارآفرینی و نقش آن در توسعه اقتصادی روستاهای ایران، مجله مسکن و محیط روستا، صص ۲۸-۴۳.
۱۸. کازرونی، علیرضا. ۱۳۸۷. جهانی‌شدن اقتصاد و راهبرد گسترش صادرات، مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی، شماره ۱۴۷ و ۱۴۸، صص ۱۹۰-۲۰۳.
۱۹. منصوری، علی. ۱۳۸۱. گردشگری و توسعه پایدار، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۶۳، صص ۳۶-۴۱.

باید در اولویت‌های برنامه‌های اجرایی نهادهای دولتی و عمومی قرار گیرد.

- برنامه‌ریزی در جهت همکاری و روابط بیش‌تر کسب‌وکارها و مشاغل مربوط به گردشگری در منطقه، جهت هم‌افزایی، انتقال دانش و کاهش مشکلات.

منابع

۱. اعرابی، محمود و علی پارسانیان. ۱۳۸۲. گردشگری در چشم‌انداز. تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۲. افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین؛ داوود مهدوی و مهدی پورطاهری. ۱۳۸۹. فرآیند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص ۱-۴۱.
۳. الوانی، سید مهدی و معصومه پیروزبخت. ۱۳۸۵. فرایند مدیریت جهانگردی. چاپ اول. تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۴. خانی، پروانه. ۱۳۸۵. فرصت‌ها و چالش‌های گردشگری ایران در توسعه هزاره، فضای جغرافیایی، شماره ۱۶، صص ۱۵۳-۱۷۲.
۵. دادورخانی، فضیله؛ ابوطالب قاسمی و علی قنبری‌نسب. ۱۳۸۸. بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستای چمخاله، شهرستان لنگرود)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال اول، شماره ۴، صص ۵۱-۶۴.
۶. دبیانی، پرویز. ۱۳۷۱. شناخت جهانگردی. تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۷. رضوانی، محمدرضا. ۱۳۸۳. مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران. تهران، نشر قومس.
۸. رضوانی، محمدرضا و جواد صفایی. ۱۳۸۴. گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مطالعه‌ی موردی: نواحی روستایی شمال تهران)، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۴، صص ۱۰۹-۱۲۱.
۹. رضوانی، محمدرضا؛ سعید اکبریان رونیزی؛ عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و سید علی بدری. ۱۳۹۰. تبیین شاخص‌های محک پایداری در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهرها (مطالعه‌ی موردی: نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهر

- Factors Influencing Rural Resident's Support of Tourism, *Journal of Travel Research* 43(2): 131-140.
29. Miller, G., 2001. The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of a Delphi Survey of Tourism Researchers, *Tourism Management*, Vol. 22, No. 4, PP. 351-362.
30. Milman, A., and Pizam, A. 1988. Social impact of tourism on central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2): 191-204.
31. Nepal, S.K. 2007. Tourism and rural settlements Nepals Annapurna Region. *Ann .Tourism Res.* 34: 855-875.
32. Philips, P., Ludvigson, T., and Ellis, M. 2003. Social, economic and tourism impact assessment for the proposed wind farm project at bald hills. Offor Sharp & Associates. Prepared for Wind Power Pty Ltd. New Zealand. <http://www.offorsharp.com/downloads/baldhillseconomic.pdf>
33. Rotham, R.A. 1978. Residents and Transients: Community Reaction to Seasonal Visitors. *Journal of Travel Research* 16(3): 8-13.
34. Sharpley, R. 2002. Rural tourism and the challenge of tourism diversification: The case of Cyprus, *Tourism Management*, 23(3): 233-244.
35. Sheldon, P.J., and Var, T. 1984. Resident Attitudes to Tourism in North Wales. *Tourism Management*, 5: 40-47.
36. WTO, 2004. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations: A Guidebook, World Tourism Organization (WTO), Madrid.
۲۰. مهدوی، مسعود؛ مجتبی قدیری معصوم و نسرین قهرمانی. ۱۳۸۷. اثرات گردشگری بر توسعه‌ی روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره‌ی کن و سولقان، روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۳۹-۶۰.
21. Aref, Fariborz. 2011. The effects of tourism on quality of life: A case study of Shiraz, Iran. *Journal of Life science*, 8(2): 26-30.
22. Belisle, F., and Hoy, D. 1980. The perceived impact of tourism by residents: a case study in Santa Marta, Columbia. *Annals of Tourism Research* 7: 83-101.
23. Blancas, F.J., González, M., Lozano-Oyola, M., and Pérez, F. 2010, The Assessment of Sustainable Tourism: Application to Spanish coastal Destinations, *Journal of Ecological Indicators*, 10: 484-492.
24. Duim, V.R. van der 2005. Tourismscapes: An actor-network perspective on sustainable tourism development. Wageningen: WUR Wageningen. PP:164-165.
25. Kim, K. 2002. The effects of tourism impacts upon quality of life residents in the community, Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia.
26. Liue, Z. 2003. Sustainable tourism development: A critique. *Journal of sustainable tourism*, 11(6): 459-475.
27. Mbaiwa, J.E. 2003. The socio-economic and environmental impacts of tourism in the Okavango Delta, northwestern Botswana, *Journal of Arid Environments*, 54(2): 447-468.
28. McGehee, N.G., and Andereck, K. 2004.